

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

А. І. Кирилюк

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,
вул. Державіна, 2, м. Макіївка, Донецька область, Україна, 86123.*

E-mail: manage_nasa@mail.ru

Отримана 19 вересня 2012, прийнята 26 жовтня 2012.

Анотація. У статті представлені основні фактори, що впливають на соціально-економічний розвиток України в сучасних умовах. Визначено поняття державної регіональної політики, поняття та зміст державного регулювання регіонального розвитку. Розглянуто завдання, які вирішує держава за допомогою функції регулювання регіонального розвитку, та принципи, на яких мають бути засновані механізми державного регулювання регіонального розвитку, а саме принцип вибірковості, обов'язковості, обмеженості, необхідності. Розглянуто механізм державного регулювання розвитку регіонів. Залежно від того, які саме проблеми і як вирішуються із застосуванням конкретного державного механізму регулювання, він може бути складним (комплексним) та складатися із таких видів механізмів: економічного, мотиваційного, організаційного, політичного, правового. У висновках наведено основні напрями регіональної політики держави, з урахуванням яких має відбуватися формування механізмів державного регулювання регіонального розвитку для забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіону зокрема та держави в цілому.

Ключові слова: регіональна політика, соціально-економічний розвиток регіонів, державне регулювання регіонального розвитку, механізми державного регулювання регіонального розвитку.

МЕХАНИЗМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ: ОСОБЕННОСТИ И ПРИНЦИПЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ

А. И. Кирилюк

*Донбасская национальная академия строительства и архитектуры,
ул. Державина, 2, г. Макеевка, Донецкая область, Украина, 86123.*

E-mail: manage_nasa@mail.ru

Получена 19 сентября 2012, принята 26 октября 2012.

Аннотация. В статье представлены основные факторы, влияющие на социально-экономическое развитие Украины в современных условиях. Определено понятие государственной региональной политики, понятие и содержание государственного регулирования регионального развития. Рассмотрены задачи, которые решает государство посредством функции регулирования регионального развития, и принципы, на которых должны быть основаны механизмы государственного регулирования регионального развития, а именно принцип избирательности, обязательности, ограниченности, необходимости. Рассмотрены механизмы государственного регулирования развития регионов. В зависимости от того, какие именно проблемы и как решаются с применением конкретного государственного механизма регулирования, он может быть сложным (комплексным) и состоять из следующих видов механизмов: экономического, мотивационного, организационного, политического, правового. В заключении приведены основные направления региональной политики государства, с учетом которых должно происходить формирование механизмов государственного регулирования регионального

развития для обеспечения сбалансированного социально-экономического развития региона в частности и государства в целом.

Ключевые слова: региональная политика, социально-экономическое развитие регионов, государственное регулирование регионального развития, механизмы государственного регулирования регионального развития.

MECHANISMS OF STATE REGULATION OF REGIONAL DEVELOPMENT: FEATURES AND PRINCIPLES OF OPERATION

Adelina Kyryliuk

*Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture,
2, Derzhavina Str., Makiivka, Donetsk Region, Ukraine, 86123.
E-mail: manage_nasa@mail.ru*

Received 19 September 2012, accepted 26 October 2012.

Abstract. The article presents the main factors affecting the socio-economic development of Ukraine in modern terms. The concept of regional policy, the concept and content of state regulation of regional development. The problem solved by the state using the regulation of regional development and the principles that should be based mechanisms of regulation of regional development, namely the principle of selectivity, binding, limitations necessary. The mechanisms of regulation of the Regions. Depending on what it is and how to solve problems using specific state regulation mechanism, it may be difficult (complex) and consist of the following types of mechanisms: economic, motivational, organizational, political, legal. The findings are the main areas of regional policy given that should be the formation mechanisms of state regulation of regional development to ensure sustainable socio-economic development of the region in particular and the state in general.

Keywords: regional policy, socio-economic development of regions, state regulation of regional development, mechanisms of regulation of regional development.

Вступ

Гармонійний розвиток та ефективність функціонування економіки будь-якої держави неможливі без стабільного розвитку її регіонів, що є складовими єдиного економічного простору країни. Господарський комплекс України – це велика соціально-економічна система, що складається з окремих регіональних структур, від єдності і співробітництва яких залежить успіх національної економіки.

Однак у сучасній Україні економіка регіонів характеризується незбалансованим розвитком, неоднорідністю соціально-економічного становища окремих частин країни. Спостерігається неможливість задоволення потреб громадян на рівні більшому, ніж встановлений державою, зменшення можливостей середньострокового прогнозування та неможливість здійснення довгострокового планування, неспроможність вирішення всіх питань у рамках договірних

відносин між органами влади, органами місцевого самоврядування та громадським сектором. Унаслідок цього регіони мають різноспрямовані інтереси та виникає необхідність застосування механізмів, що втілювали б і реалізовували державний інтерес, що потребує посилення впливу держави на економіку кожного регіону і застосування значного обсягу важелів державного регулювання.

Дослідженню проблематики соціально-економічного регіонального розвитку присвячено чимало наукових робіт вітчизняних і зарубіжних авторів. Серед фахівців України слід зазначити таких авторів: З. С. Варналія, В. Є. Воротіна, В. Ю. Керецмана, М. І. Долішнього, Ю. В. Макогона, О. В. Федорчака, О.М. Нижника, В. С. Кравців, С. А. Романюка, В. І. Чужикова, серед закордонних – С. Алексіадіса (Греція), Т. Альвеса (Іспанія), Д. Бейлі (Великобританія), Г. Гожелака (Польща), У. Грауте

(Німеччина), Н. Казлаускіне (Бельгія), В. Лексіна (Російська Федерація), Ф. Монфора (Бельгія), А. Пороховського (Російська Федерація), П. Свяневича (Польща), А. Хемдоу (Франція), В. Швецова (Російська Федерація).

Основна частина

Державна регіональна політика посідає особливе місце в системі державного регулювання економіки. Адже регулювання економічного та соціального розвитку має ґрунтуватись на вивченні ресурсних, геополітичних, демографічних, історичних і насамперед економічних особливостей кожної частини території держави, на врахуванні специфіки, особливостей функціонування та конкурентних переваг кожного регіону держави.

Зважаючи на систему чинників, що впливають на соціально-економічний розвиток України в сучасних умовах, а саме процеси глобалізації світових економічних відносин та європейської регіоналізації, пріоритетності інноваційного шляху розвитку, інформатизації суспільства, загострення міжнародної конкуренції, держава має застосовувати таку політику впливу на регіональний розвиток, яка б забезпечувала: створення та зміцнення єдиного економічного простору держави; гарантування унітарності та територіальної цілісності держави за умови відповідної економічної самостійності регіонів; раціональне поєднання загальнодержавних і місцевих інтересів на основі децентралізації та деконцентрації влади; зменшення міжрегіональних відмінностей у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів, у рівнях та якості життя населення; підвищення конкурентоспроможності регіонів на основі оптимального використання їх соціально-економічного потенціалу та геополітичного розташування; селективну підтримку депресивних (проблемних) територій та територій пріоритетного розвитку.

У концепції державної регіональної політики України 2001 р. визначено, що *державна регіональна політика* є складовою частиною національної стратегії соціально-економічного розвитку України, тісно пов'язаною із здійсненням адміністративної реформи та впорядкуванням адміністративно-територіального устрою,

і реалізується шляхом здійснення органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування системи заходів для забезпечення ефективного комплексного управління економічним та соціальним розвитком України та її регіонів – Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя [3].

Концепцією державної регіональної політики України 2008р. визначено, що *державна регіональна політика* – це сукупність стратегічних заходів, засобів, механізмів, інструментів та взаємоузгоджених дій органів державної влади та місцевого самоврядування для забезпечення розвитку держави в цілому та сталого збалансованого розвитку її регіонів, відповідно до поставлених цілей: створення повноцінного життєвого середовища для людей на усій території України; забезпечення просторової єдності держави; сталого збалансованого розвитку її регіонів[8].

Державну регіональну політику розглядають у сукупності двох аспектів: по-перше, як *регіональну політику держави*, що виявляється через здійснення органами державної влади системи заходів у політичній, економічній, демографічній, соціальній, інноваційній, екологічній, гуманітарній, національній сферах, яка враховує особливості кожного регіону; по-друге, як *внутрішню політику регіонів*, яка здійснюється органами управління регіоном (зокрема, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування) самостійно для забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку територій, максимального забезпечення потреб населення регіону, раціонального використання всіх регіональних ресурсів за умови врахування загальнодержавних інтересів [2].

Однією з функцій держави є регулювання розвитку регіонів, особливо нездатних самостійно вирішувати свої проблеми.

Державним регулюванням розвитку регіонів слід вважати цілеспрямований систематичний вплив з боку держави, направлений на підтримання соціально орієнтованого, сталого і збалансованого розвитку регіонів з метою забезпечення максимально високих і рівних соціальних стандартів життя населення, незалежно від місця проживання, який полягає у створенні необхідної нормативно-правової бази, інституційного,

інформаційного та кадрового забезпечення з використанням програмно-цільових методів і відповідного фінансово-економічного інструментарію [6].

Застосування системи інструментів державного регулювання регіонального розвитку повинно бути засноване на принципах [10]:

- *вибірковості* використання системи регуляторів у відношенні тих або інших суб'єктів господарської діяльності на даній території. Причому такими суб'єктами можуть бути галузеві й територіальні утворення;
- *обов'язковості* використання системи економічних регуляторів, що мають стимулюючий характер;
- *обмеженості* системи регулювання регіонального розвитку тимчасовими рамками, особливо в плані надання дотацій і пільг;
- *необхідності* врахування територіальної специфіки в процесі державного регулювання регіонального розвитку.

Державне регулювання регіонального розвитку вирішує такі завдання [10]:

- структурну перебудову економіки регіонів на основі визначення соціально-економічних, науково-технічних, екологічних і демографічних пріоритетів;
- реконструкцію економіки промислових регіонів і великих міських агломерацій, модернізацію їхньої інфраструктури, оздоровлення екологічної ситуації;
- подолання відставання окремих регіонів за рівнем і якістю життя населення;
- стимулювання розвитку експортних і імпортозамінюючих регіональних виробництв, що мають для цього найбільш сприятливі умови;
- розвиток міжрегіональних і регіональних інфраструктурних систем, що стимулюють регіональні структурні зрушення й забезпечують ефективність регіональної економіки;
- забезпечення повного й збалансованого використання природно-ресурсного потенціалу регіонів;
- розвиток найбільш ефективних галузей виробничої й соціальної сфери регіонів з урахуванням загальнодержавних інтересів;
- підвищення рівня добробуту населення й поліпшення демографічної ситуації;
- удосконалювання розвитку регіональної й міжрегіональної інфраструктури;

- поліпшення стану навколишнього середовища й збереження генетичного фонду живої природи;
- забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів.

Визначення поняття та змісту державного регулювання розвитку регіонів потребує також аналізу його суб'єктів та об'єктів.

Суб'єктами управління соціально-економічним розвитком регіонів та їх основними завданнями визначено наступні [1]:

1. *Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади.* Визначення основних напрямів внутрішньої політики та створення нормативно-правового поля регіонального розвитку, спрямування процесів комплексного соціально-економічного розвитку регіонів, моделювання інструментів та механізмів регіонального розвитку.
2. *Місцеві органи виконавчої влади.* Задіяння інструментів та механізмів регіонального розвитку, визначених державою на місцевому рівні з метою розв'язання найбільш актуальних проблем економічного і соціального розвитку.
3. *Органи місцевого самоврядування.* Задіяння інструментів та механізмів регіонального розвитку на місцевому рівні, ґрунтуючись на місцевій ініціативі та з урахуванням інтересів територіальних громад.

Об'єктом державного регулювання виступає *регіональна соціально-економічна система*, що має такі особливості:

- є динамічною системою, що складається з керуючої та керованої підсистем, має велику кількість комунікативних зв'язків, змінюється з часом та відчуває значний вплив різноманітних чинників зовнішнього середовища;
- характеризується окресленням меж, цілісністю, відносною відокремленістю від зовнішнього середовища, неоднорідністю елементів та розбіжністю їх інтересів, багатофункціональністю тощо;
- у процесі функціонування та розвитку має багато суперечностей, зокрема між спеціалізацією та комплексністю;
- чутлива до найменших змін у зовнішньому та внутрішньому середовищах.

Механізми державного регулювання економічного і соціального розвитку регіонів включають [2]:

- нормативно-правове забезпечення регулювання розвитку різних типів регіонів;
- застосування державного стратегічного планування, прогнозування і програмування регіонального розвитку та запровадження розроблення стратегій розвитку регіонів органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади;
- управління комунальною власністю, а також розмежування об'єктів спільної власності територіальних громад, що перебувають в управлінні районних та обласних рад;
- запровадження механізму концентрації та оптимізації потоків державних ресурсів, що спрямовуються у регіони у вигляді поточного фінансування державних установ, капітальних вкладень головними розпорядниками коштів державного бюджету з метою найбільш ефективного їх використання при вирішенні проблем регіонального розвитку;

- запровадження фінансово-бюджетних та грошово-кредитних механізмів подолання депресивності територій;
- розвиток інфраструктури регіональних та міжрегіональних ринків.

Варналій З. С. в монографії «Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку» наводить наступні механізми регулювання регіонального розвитку, які застосовуються в Україні, а саме: програмування регіонального розвитку; регулювання міжбюджетних відносин; запровадження спеціального режиму інвестування; централізовані капіталовкладення та інвестиційні субвенції; регулювання транскордонного та прикордонного співробітництва [7].

В. Є. Воротін, виділяє наступні механізми, що характеризують регулюючий вплив держави на соціально-економічний розвиток регіонів (рис. 1).

С. О. Біла, О. В. Шевченко, В. І. Жук вважають, що найперспективнішими інструментами впливу держави на соціально-економічний

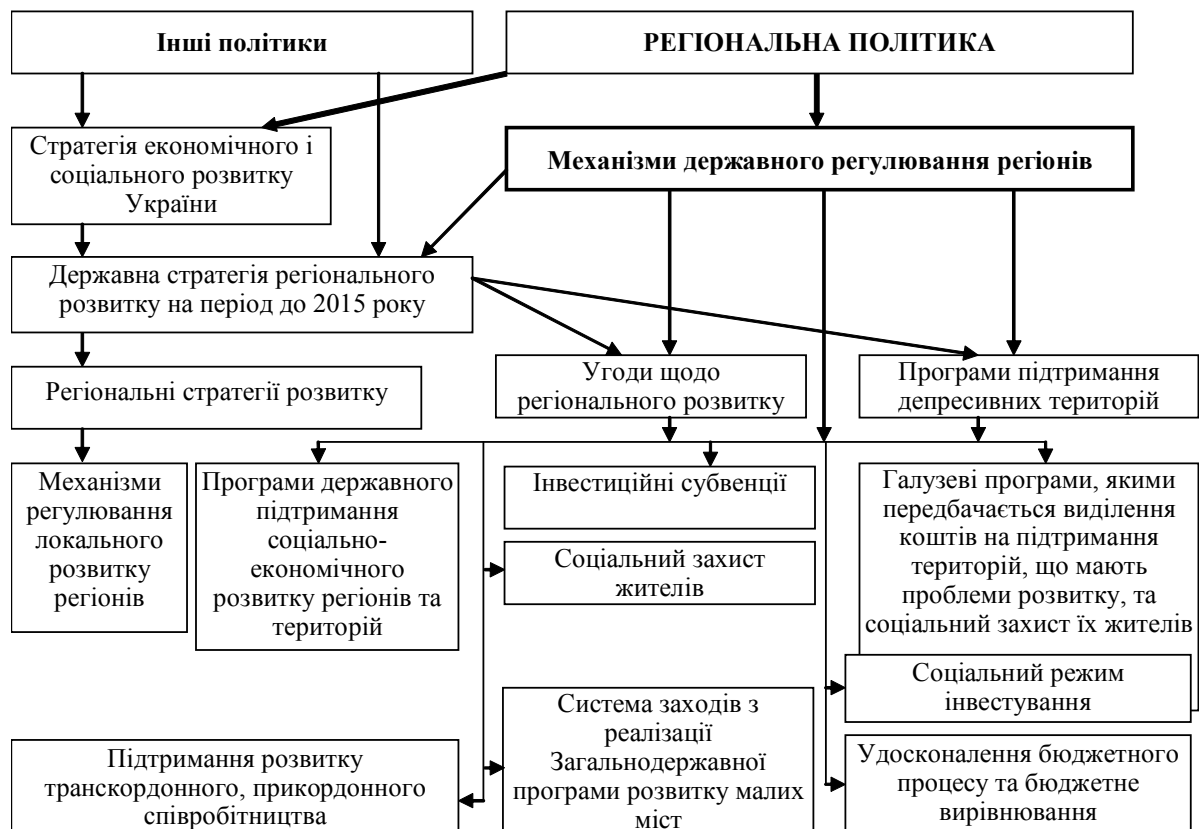

Рисунок 1. Механізми державного регулювання розвитку регіонів [5].

розвиток регіонів, які при цьому не зменшують мотивацію регіонів до саморозвитку та застосовуються на рівноправних, партнерських засадах, є [9]: *пряме державне інвестування*, як інструмент прямого впливу на господарський розвиток регіонів; *державні замовлення та державні контракти* є дієвим важелем прямого впливу держави на розвиток виробництва на регіональному та місцевому рівнях; *надання з державного та місцевих бюджетів інвестиційних субвенцій* як інструмент прямого фінансування державою важливих інфраструктурних та інвестиційних проектів на регіональному рівні; *розробка стратегій соціально-економічного розвитку та укладання на цій основі угод щодо регіонального розвитку*; *застосування переваг інституту державно-приватного партнерства*.

У літературі з державного управління існують різні підходи щодо видів і класифікації механізмів державного регулювання регіонального розвитку. Як зазначає Н. Брюховецька, «від переваги акцентів на ті чи інші сфери регулювання механізм буде мати свою назву». Залежно від того, які саме проблеми і як вирішуються із застосуванням конкретного державного механізму регулювання, він може бути складним (комплексним) і включати в себе декілька самостійних механізмів. Комплексний механізм державного регулювання може складатися із таких видів механізмів [4].

- *економічного* (механізми державного регулювання банківською, грошово-валютною, інвестиційною, інноваційною, кредитною, податковою, страховою діяльністю тощо);
- *мотиваційного* (сукупність командно-адміністративних та соціально-економічних стимулів, що спонукають державних службовців до високоефективної роботи);
- *організаційного* (об'єкти, суб'єкти державного управління, їх цілі, завдання, функції, методи управління та організаційні структури, а також результати їх функціонування);
- *політичного* (механізми формування економічної, соціальної, фінансової, промислової політики тощо);
- *правового* (нормативно-правове забезпечення: закони і постанови ВРУ, укази Президента, постанови і розпорядження КМУ, а

також методичні рекомендації та інструкції тощо).

Зазначимо, що механізми державного регулювання доповнюються ринковими, які діють на основі економічних законів (вартості, адекватності виробничих відносин, рівню і характеру продуктивних сил, зростання потреб, нерівномірності економічного розвитку, попиту і пропозиції та ін.) [11].

Висновки

Як бачимо, усі розглянуті вище механізми мають свої інструменти та методи впливу на регіональний розвиток, які відрізняються і кількісно, і за змістом, але в цілому не суперечать один одному. Однак єдиного механізму регулювання регіонального розвитку не існує, бо всі вони утворювались в різні часи під впливом політичних та економічних факторів. Різноманітність механізмів державного регулювання розвитку регіонів, на кожному етапі розвитку, свідчить про нові проблеми та завдання державної регіональної політики.

Таким чином, можна зазначити, що формування механізмів державного регулювання регіонального розвитку має здійснюватися з урахуванням основних напрямів регіональної політики держави, серед яких (згідно з новою концепцією державної регіональної політики) найбільш значущими виявляються:

- формування ефективної системи публічної влади в регіонах, спроможної забезпечити сталий розвиток територій;
- сприяння поліпшенню матеріального, фінансового, інформаційного, кадрового та іншого ресурсного забезпечення розвитку регіонів;
- стимулювання міжрегіональної інтеграції, подолання міжрегіонального відчуження та інтеграції регіональних інформаційних, освітніх просторів у єдиний загальноукраїнський простір;
- створення ефективних механізмів представництва на загальнонаціональному рівні інтересів регіонів, а на регіональному – територіальних громад, забезпечення врахування самобутності регіонів та їх конкурентних переваг при формуванні та реалізації державної регіональної політики.

Література

1. Державне управління регіональним розвитком України [Текст] : монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
2. Національна економіка [Текст] / А. Ф. Мельник, А. Ю. Васіна, Т. Л. Желюк, Т. М. Попович. – К. : Знання, 2011. – 463 с.
3. Про Концепцію державної регіональної політики [Текст] : Указ Президента України від 25.05.2001 № 341/2001 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 22. – Ст. 983.
4. Федорчак, О. В. Класифікація механізмів державного управління [Текст] / О. В. Федорчак // Демократичне врядування : електронне наукове фахове видання. – 2008. – № 1. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeVr/2008-01/O_Fedorchak.pdf.
5. Воротін, В. Є. Модифікація механізму державного управління соціально-економічним розвитком [Текст] / В. Є. Воротін // Стратегічні пріоритети : наук.-аналіт. щокв. збірник. – К. : НІСД, 2010. – № 1(14). – С. 5–10.
6. Керецман, В. Ю. Державне регулювання регіонального розвитку: теоретичні аспекти [Текст] : Монографія / В. Ю. Керецман. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 188 с.
7. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку [Текст] : Монографія / За ред. З. С. Варналія. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
8. Європейські орієнтири місцевого і регіонального розвитку [Текст] : зб. матеріалів та док. / за ред. М. Пухтинського, М. Власенка ; Фонд сприяння місц. самоврядуванню України. – К. : Акад. муніцип. упр., 2009. – 505 с.
9. Україна в 2010 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку [Текст] : монографія / за заг. ред. А. В. Єрмолаєва. – К. : НІСД, 2010. – 528 с.
10. Володіна, І. М. Вдосконалювання державного регулювання регіонального розвитку [Текст] / І. М. Володіна // Комунальне господарство міст : науково-технічний збірник. Вип. 98: Серія: Економічні науки. – Київ : Техніка, 2011. – С. 111–118. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/kgm_econ/2011_98/111-119.pdf.
11. Жук, М. В. Регіональна економіка [Текст] : Підручник / М. В. Жук. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – 416 с.

References

1. Government of Ukraine regional development. Monograph. Edited by V. E. Vorotin, Ya. A. Zhalil. Kyiv: NISD, 2010. 288 p. (in Ukrainian)
2. Melnik, A. F.; Vasina, A. Yu. Zheliuk, T. L.; Popovich, T. M. National economy. Kyiv: Knowledge, 2011. 463 p. (in Ukrainian)
3. Decree of the President of Ukraine No. 341/2001 dated back to May, 25, 2001 «About conception of state regional strategy». In: Official Bulletin of Ukraine, 2001, Number 22, item 983. (in Ukrainian)
4. Fedorchak, O. V. Classification of government system. In: Democracy, 2008, Number 1. Accessed at: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeVr/2008-01/O_Fedorchak.pdf. (in Ukrainian)
5. Vorotin, V. E. Development of government system of social and economic development. In: Strategic priority. Kyiv: NISD, 2010, Number 1(14), p. 5–10. (in Ukrainian)
6. Keretsman, V. Yu. Government control of regional development. Theoretic aspects. Monograph. Kyiv: UADU, 2002. 188 p. (in Ukrainian)
7. Ukraine regions: problems and priority of social and economic development. Monograph. Edited by Z. S. Varnalii. Kyiv: Knowledge of Ukraine, 2005. 498 p. (in Ukrainian)
8. European orienting points of local and regional development. Information package and documents. Edited by M. Puhtynskii, M. Vlasenko. Kyiv: The academy of municipal administration, 2009. 505 p. (in Ukrainian)
9. Ukraine in 2010. Annual valuation of politico-social and social and economic development. Monograph. Edited by A. V. Ermolaev. Kyiv: NISD, 2010. 528 p. (in Ukrainian)
10. Volodina, I. M. Improvement of government control of regional development. In: Municipal services: scientific-technical collection. Issue 98: Series: Economics. Kyiv: Technics, 2011, p. 111–118. Accessed at: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/kgm_econ/2011_98/111-119.pdf. (in Ukrainian)
11. Zhuk, M. V. Regional economics. Textbook. Kyiv: Academy, 2008. 416 p. (in Ukrainian)

Кирилюк Аделіна Іванівна – асистент кафедри менеджменту організацій Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Наукові інтереси: державне регулювання регіонального розвитку.

Кирилюк Аделина Ивановна – ассистент кафедры менеджмента организаций Донбасской национальной академии строительства и архитектуры. Научные интересы: государственное регулирование регионального развития.

Adelina Kyryliuk – assistant of the Organization Management Department of the Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture. Research interests: state regulation of regional development.